

Федосєєва Г. С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри світового сільського господарства
і зовнішньоекономічної діяльності
Миколаївського національного аграрного університету*

Fedosieieva H. S.

*Candidate of Economic Sciences
Associate Professor of the World Agriculture and FEA
Mykolayiv State Agrarian University*

УКРАЇНА НА СВІТОВОМУ РИНКУ МОЛОЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

UKRAINE ON THE WORLD MARKET DAIRY PRODUCTS: ISSUES AND DEVELOPMENT PROSPECTS

Анотація. У роботі досліджено особливості діяльності підприємств молокопродуктового підкомплексу України. Наведено загальні напрями розвитку світового ринку молочної продукції. Визначено основних імпортерів української молочної продукції та названо перспективні ринки для розширення обсягів її експорту. Виокремлено проблемні питання функціонування українських підприємств молокопродуктового підкомплексу на світовому ринку та запропоновано напрями їх усунення.

Ключові слова: підприємства молокопродуктового підкомплексу, світовий ринок молочної продукції, експорт, імпорт, якість молочної продукції.

Вступ та постановка проблеми. Пріоритетність розвитку підприємств молокопродуктового підкомплексу в національній економіці України зумовлюється винятковою значущістю молока і молокопродуктів в життєдіяльності людини і суспільства та значним потенціалом даних підприємств у вирішенні світової продовольчої проблеми. Наразі державна політика щодо розвитку конкурентоспроможного ринку молока і молокопродуктів спрямовується на забезпечення ефективного розвитку молочної галузі, платоспроможного попиту населення в її продукції, потреби підприємств молокопереробної промисловості у сировині, створення умов для ефективного захисту внутрішнього ринку та сприяння просуванню молочної продукції на зовнішній ринок. Разом із тим в останні роки спостерігається тенденція до зниження рівня присутності вітчизняних підприємств на світовому ринку молочної продукції, що негативно впливає не лише на розвиток таких підприємств, а й на стан валютних надходжень до державного бюджету країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання адаптації до ринкових умов українських підприємств молокопродуктового підкомплексу, підвищення рівня їх конкурентоспроможності, визначення напрямів розвитку внутрішнього ринку молочної продукції та можливостей її просування на зовнішні ринки знайшли своє відображення в наукових працях відомих учених та експертів: Л. Антонюк, І. Баланюка, Т. Дудара, С. Дусановського, В. Збарського, Т. Зрібняка, П. Канінського, Ю. Кернасюка, М. Коржинського, О. Костусєва, П. Макаренка, І. Михасюка, О. Павленко, А. Стельмашука, М. Хорунжого, О. Шпичака та ін. Водночас проблема визначення місця України на світовому ринку молочної продукції з урахуванням останніх тенденцій в його розвитку потребує більш детального дослідження.

Метою даної роботи є дослідження місця України на світовому ринку молочної продукції з урахуванням осо-

бливостей розвитку вітчизняних підприємств молокопродуктового підкомплексу та тенденцій світового ринку.

Результати дослідження. Україна за рахунок сприятливих агрокліматичних умов має значний потенціал для виробництва молока та молочних продуктів. Однак на даному етапі більшість підприємств молокопродуктового підкомплексу України, зокрема стан їх сировинної бази, потребують покращання.

Досліджено, що наразі спостерігається значний спад у виробництві молока всіма підприємствами України. Так, у 2015 р. в Україні було вироблено 10 682,4 тис. т молока, у порівнянні з 1990 р., в якому було вироблено 24 508,3 тис. т, відбулося зменшення на 99,6%, з 2000 р. – на 15,61%, з 2010 р. – на 5,03% [1; 2].

Установлено, що незважаючи на значний спад виробництва молока та молочних продуктів за останні роки, продуктивність корів в Україні з роками збільшується. Визначено, що середньорічний удій молока від однієї корови в 2015 р. у порівнянні з 1995 р. був 2 204 кг. В областях України середньорічний удій молока має значну похибку залежно від територіального розміщення та рівня розвитку сільського господарства. Так, у 2015 р. даний показник становив: у Вінницькій області – 5 635 кг, в Полтавській області – 6 154 кг, у Київській області – 6 170 кг, у Миколаївській області – 4 792 кг, у Херсонській області – 6 210 кг, у Закарпатській області – 2 636 кг [2].

Зменшення обсягів виробництва молока спричинило значний спад його реалізації. Так, реалізація молока та молочних продуктів з 1995 по 2015 р. зменшилася на 62,5% і склала 2 538,3 тис. т, у порівнянні з 1995 р. вона була 6 766,2 тис. т. Середньорічне споживання молока та молочних продуктів на одну особу в останні роки також має тенденцію до зменшення. Загалом по Україні, з 1995 по 2015 р. показник зменшився на 8,5% і склав 222,8 кг. Вважаємо, що крім скорочення виробництва вітчизняної

молочної продукції, основними причинами зменшення її споживання в Україні є: низька якість вітчизняної продукції; низький рівень доходів населення; постійне зростання цін реалізації молочних товарів.

Визначимо, що серед країн світу найбільшим виробником молока всіх видів є Індія, частка якої в загальносвітовому обсязі виробленого молока протягом останніх років невідмінно зростає і в 2014 р. становила 138,1 млн. т, або 18% світового виробництва. Сприятливі погодні умови, зокрема достатня кількість опадів, дали можливість розширити площі під пасовищами, що позитивно вплинуло на розвиток галузі в країні. Крім того, світове виробництво молока контролюють також країни ЄС – 15,6%, США – 12%, Китай – 6%, Пакистан – 5%. За даними Міжнародної організації з продовольства та сільського господарства ООН (FAO), Україна в середньому виробляє 1% світових обсягів молока [3].

Виробництво всіх видів молока і молочної продукції у світі, за попередніми даними FAO, у 2015 р. становило майже 800,7 млн. т, що на 1,5% більше проти 2014 р. Унаслідок скорочення попиту очікуваний обсяг торгівлі молочною продукцією за вказаний період зменшився на 1,7% і сягнув 71,3 млн. т у молочному еквіваленті, що становить майже 8,9% від виробництва в 2015 р.

Розглядаючи експорт молока та молочної продукції, зауважимо, що Україна на світовому ринку молочної продукції втрачає свої позиції, експорт знизився на 26% в 2015 р., адже основним експортним ринком збуту молочної продукції для України впродовж тривалого періоду традиційно була Російська Федерація, і втрата його створила певні проблеми для вітчизняної молочної галузі, що змушує здійснювати переорієнтацію на інші країни СНД та світу. Наразі українська молочна продукція експортується до Молдови, Вірменії, Азербайджану, Казахстану, Польщі, Японії, Алжиру, Грузії, Південної Кореї та ін.

Найбільшими за вартістю країнами – імпортерами молочних продуктів з України в 2015 р. були Бангладеш у групі УКТ ЗЕД «Молоко та вершки, згущені» – 10,5 млн. дол., Грузія «Молоко та вершки, згущені» – 7,7 млн. дол., Казахстан «Сири» – 13,5 млн. дол. і «Молоко та вершки, згущені» – 7,6 млн. дол., Російська Федерація «Сири» – 9,5 млн. дол. та Республіка Молдова «Сири» – 6,6 млн. дол. Досить значні обсяги експорту за товарною групою «Масло вершкове» здійснювалися до Марокко (5,7 млн. дол.), Азербайджану (4,7 млн. дол.) та Єгипту (4,5 млн. дол.) [4].

Що стосується світових імпортерів молочної продукції, то в лідерах є країни Азії. Причому, за даними FAO, в 2016 р. нарощувати імпорт будуть Саудівська Аравія, Індонезія, Малайзія, В'єтнам, Об'єднані Арабські Емірати, Японія та Південна Корея. Також досить потужними імпортерами молока і молочної продукції, які спроможні його наростити, є Алжир, Єгипет і Нігерія [3].

Вважаємо, що одним із перспективних і найбільш емких зовнішніх ринків збуту для вітчизняної молочної продукції поряд із країнами Азії і СНД є ринок ЄС. Хоча порівняльна характеристика вимог стандартів якості молока в Україні та країнах Європейського Союзу засвідчили, що через низку параметрів вимог стандартів на молоко в Україні не відповідають вимогам у країнах Європейського Союзу. Така неузгодженість стає серйозним торговельним бар'єром. Із молока низького гатунку неможливо виробляти широкий асортимент продукції, особливо молочні продукти для дітей. В Україні вимоги до якості сирого молока не такі жорсткі, як в ЄС, і допускають перевищення європейських показників у декілька разів. Так, допустимий вміст бактерій у вітчизняному

молоді значно перевищує міжнародні нормативи і робить його непридатним для виробництва продукції, конкурентоспроможної у світі, тобто українське молоко вищого класу відповідає за параметрами якості європейському молоку нижчого класу, ще прийнятному для переробки.

Дослідження показало, що із загального обсягу сировини, яка надходить на промислову переробку, майже 70% – молоко другого гатунку, яке отримане з приватних господарств, де утримуються одна-дві корови. Норми доїння та зберігання, які передбачають охолодження сировини до 4° С, там не витримуються, тому воно закуповується або другим гатунком, або як негатункове і потребує додаткових затрат на очищення, пастеризацію, що позначається на вартості готової продукції.

Встановлено, що підприємства молокопродуктового під комплексу України направляють максимум зусиль на виробництво продукції, конкурентоспроможної на ринках країн ЄС. Так, починаючи з 10 січня 2016 р. 10 українських виробників молочної продукції, згідно з рішенням Європейської Комісії, мають доступ на ринок ЄС: «Люстдорф» (Вінницька обл.); «Молочний дім» (Дніпропетровська обл.); «ЛакталісМиколаїв»; «Гадячсир» (Полтавська обл.); Львівський холодокомбінат, «Менський сир» (Чернігівська обл.); «Роменський молочний комбінат» та його філія в Недригайлові (Сумська обл.); «Золотоніський маслоробний комбінат» (Черкаська обл.); філія Яготинського маслозаводу «Яготинське для дітей» (Київська обл.).

Вважаємо, що наступним за пріоритетністю ринком для збуту української молочки є ринок Китаю, адже на китайському ринку досить високий попит на молочну продукцію. Крім того, для китайців смак молока незвичний і навіть дивний. Уперше молочні продукти з'явилися в Китаї трохи більше ста років тому, і то за примхою іноземців, а більша частина населення країни і сьогодні не дуже знайома зі смаком «білої води». Показник річного споживання молока на душу населення в Китаї становить 30 кг, що істотно нижче за світові показники, які варіюються в діапазоні 80–200 кг. А жителі США споживають молока майже в 10 разів більше, ніж китайці, – 260 кг на рік.

Разом із тим, згідно з прогнозами аналітиків, до 2018 р. споживання молока в КНР відчутно зростає і складе 37 кг на душу населення, а до 2024 р. цей показник досягне 44 кг. Для того щоб задовольнити такий попит, Китаю потрібно ще стільки ж молока, скільки його виробляють Австралія і Нова Зеландія.

На сьогодні в Китаї утримуються 5 млн. молочних корів, які виробляють 35,7 млн. т товарного молока на рік. Кількість великих ферм у країні з поголів'ям понад 1 000 голів – 706, а молочних компаній – 803. Проте внутрішнє виробництво не може повністю покрити попит на ринку, хоча на сьогодні самозабезпеченість молоком у Китаї – найвища в Азії і становить 80%.

Є також економічний бік питання в Китаї. Вкрай невідповідно виробляти натуральне молоко для 1,4 млрд. населення, тим більше коли існує дешева альтернатива – соєве молоко. Пакет соєвого молока об'ємом 0,2 л обійдеться в 2 юані (6,67 грн.) – тобто 33,3 грн. за 1 л.

Вартість молочних продуктів іноземного виробництва значно вища. Літр німецького молока обійдеться в 16 юанів (53,6 грн.), австралійського – 18 юанів (60,30 грн.), новозеландського – 20 юанів (67 грн.). На ринку Китаю також присутні молочні продукти польського виробництва, які менш популярні серед китайців, тому їх ціна нижча – 8 юанів (26,30 грн.) за 1 л.

Аналізуючи динаміку імпорту молочних продуктів у Китай за 2010–2014 рр., можна побачити значне збільшення його обсягів. У 2014 р. у порівнянні з 2010 р.

значно збільшився імпорт незбираної молочної продукції – на 10 в. п., сухого знежиреного молока – на 2 в. п., вершкового масла та сиру – на 160,9% і на 143,5% відповідно.

Згідно зі статистичними даними, зараз тільки 300 млн. з 1,4 млрд. жителів Китаю регулярно п'ють молоко. Але навіть цей, на перший погляд, «скромний» показник дає на виході ринок обсягом в 1 млн. т. А мода на здорове харчування та якісні продукти сприяє збільшенню імпорту.

Що стосується можливості реалізації свого експортного потенціалу українськими підприємствами на зазначеному ринку, то наприкінці вересня 2015 р. дозволи на експорт молочної продукції до Китаю отримали 18 українських компаній: «Прометей», «Охтирський сиркомбінат», «Роменський молочний комбінат», «Миргородський сироробний комбінат», «Старокостянтинівський молочний завод», «ЕлітмолКиїв», «Техмолпром», «Золотоніський маслоробний комбінат», «Баштанський сирзавод», «Ічнянський молочно-консервний комбінат», «Літинський молочний завод», «Бершадьмолоко», «Дубномолоко», «Клуб сиру», «ТЕРРА ФУД», «Жашківський молокозавод», «Хмельницький завод СОМ «Молочний візит». Продуктова лінійка, спрямована на експорт, представлена сухим молоком, молочною сироваткою та сиром [5].

Варто зазначити, що українська влада шукає шляхи активізації співпраці з Китайською Народною Республікою, у тому числі в аграрній сфері. Україна запустила альтернативний транзитний маршрут у Китай в обхід РФ. Так, 15 січня 2016 р. з Іллічівська відправився демонстраційний рейс контейнерного поїзду за маршрутом Україна – Грузія – Азербайджан – Казахстан – Китай (через Каспійське та Чорне моря). Перевезення вантажу цим маршрутом складе 10–12 діб, а в перспективі цей термін може скоротитися до дев'яти днів, що є дуже хорошим показником для проходження такої відстані – майже 6 000 км [5].

Запуск нового маршруту відбувся після того, як Росія ввела ембарго на українські товари, але виявилось, що про цей маршрут говорили набагато раніше. У вересні 2015 р.

у Пекіні в рамках міжурядової підкомісії з питань торгівлі представники України обговорили питання «Великого шовкового шляху» і включення туди України. Було підписано спільний протокол із цього приводу. Китай чітко зафіксував позицію офіційного Пекіну, що партнерство України в розбудові «Великого шовкового шляху» є надзвичайно важливим сигналом для китайського та українського бізнесу [5].

Висновки. Отже, крім спаду виробництва молочної продукції в Україні, проблемним питанням функціонування вітчизняних підприємств на світовому ринку є якість сировини. Так, висока частка людської праці у виробничому процесі безпосередньо призводить не лише до погіршення якості виробленого молока, а й до зростання витрат переробних підприємств на переробку неякісного молока і (або) до зниження якості молочних продуктів, що виготовляються з цього молока. На нашу думку, використання доїльних апаратів на підприємствах підвищить продуктивність тваринницької праці й якість молока.

Однак, окрім ручної праці на тваринницьких фермах та відсутності автоматизації основних виробничих процесів, існує низка не менш актуальних проблем, пов'язаних з якістю молочної продукції:

- фальсифікація молочних продуктів та розміщення на упаковці завідомо неправдивої інформації, використання дешевих заміників молока;
- невідповідність вітчизняних вимог до якості молока сировини вимогам міжнародних стандартів;
- відсутність систем управління якістю, що передбачають контроль продовольчого ланцюга «від лану до столу».

Вважаємо, що раціональне впровадження інвестицій, економія за рахунок масштабу виробництва, диференціація виробництва продуктів, узгодження дій державних органів та недержавних організацій, направлених на підтримку вітчизняних підприємств, дасть змогу посилити конкурентні позиції українським виробникам молочної продукції на світовому ринку.

Список використаних джерел:

1. Тваринництво України у 2014 р. : статистичний збірник / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Виробництво продукції тваринництва в Україні у 2015 р. : статистичний збірник / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fao.org>.
4. Кернасюк Ю. Потенціал українського молока на світовому ринку / Ю. Кернасюк // Агробізнес сьогодні [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/ostannia-vip-novyna/4669-potentsial-ukraiinskogo-moloka-na-svitovomu-rynku.html>.
5. Міністерство аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://minagro.gov.ua/node/20188>.

Анотація. В работе исследованы особенности деятельности предприятий молокопродуктового подкомплекса Украины. Приведены общие направления развития мирового рынка молочной продукции. Определены основные импортеры украинской молочной продукции и названы перспективные рынки для расширения объемов ее экспорта. Выделены проблемные вопросы функционирования украинских предприятий молокопродуктового подкомплекса на мировом рынке и предложены направления их устранения.

Ключевые слова: предприятия молокопродуктового подкомплекса, мировой рынок молочной продукции, экспорт, импорт, качество молочной продукции.

Summary. In work features of enterprises of milk sub Ukraine. Shows the general direction of the global dairy market. Determined main importers of Ukrainian dairy products and promising markets called for expansion of its exports. Thesis there is determined issues of functioning of Ukrainian enterprises sub of milk on the world market and proposed ways of their elimination.

Key words: sub company of milk, dairy products the world market, exports, imports, quality dairy products.